07/06/2019

România este privită ca un model echilibrat la nivelul Uniunii Europene în privința relației dintre stat și culte

Cuvântul Domnului Victor Opaschi, Secretar de stat pentru culte, la deschiderea Conferinţei internaţionale Relaţiile între stat şi denominaţiunile religioase în Uniunea Europeană, Palatul Patriarhiei, 7 iunie 2019:

Preafericirea Voastră,

Doresc mai întâi să Vă mulțumesc pentru invitația de a participa la deschiderea conferinței Statul și cultele religioase în Uniunea Europeană, eveniment organizat de către Patriarhia Română sub egida președinției române a Consiliului Uniunii Uniunii Europene și care se bucură de participarea a importanți lideri religioși europeni, profesori universitari și teologi cu expertiză internațională în domeniul relației stat-culte.

Ca secretar de stat pentru culte, sunt foarte bucuros să pot susține proiectele

propuse de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și mă bucură în mod deosebit organizarea acestei conferințe internaționale pentru că pune în discuție relația dintre statele membre ale Uniunii Europene și organizațiile religioase, o relația care suportă atât o analiză istorică, politică sau filosofică, dar mai ales una teologică.

De-a lungul ultimilor ani, Secretariatul de Stat pentru Culte, principala instituție a statului român care se ocupă de guvernarea vieții religioase și-a propus o prezență mult mai consistentă și dinamică în ceea ce privește relațiile internaționale.

Atât eu personal, cât și reprezentanți ai instituției suntem cooptați la toate reuniunile și grupurile de lucru europene pe tema relației dintre stat și culte sau pe tema libertății religioase.

România este privită ca un model echilibrat la nivelul Uniunii Europene în privința relației dintre stat și culte, reușind prin acest lucru să devină un partener solid, dar și un exemplu de urmat. Acest lucru se datorează și legislației foarte consensuale și democratice în domeniu.

Aș invoca aici în primul rând Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, actul normativ care reglementează organizarea și funcționarea cultelor religioase, precum și a raporturilor acestora cu autoritățile publice.

Este o lege la care s-a lucrat peste 17 ani, începând imediat după Revoluția din Decembrie 1989, în cadrul Secretariatului de Stat pentru Culte, cu experți internaționali, dintre care unii sunt prezenți astăzi în sală, prin implicarea Comisiei de la Veneția, dar și cu reprezentanții tuturor cultelor religioase din țara noastră.

O mențiune specială trebuie făcută în privința aportului extraordinar pe care l-a avut reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române în cadrul acestui grup de lucru. Este vorba chiar de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, pe atunci Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, care a fost prezent și s-a implicat la toate reuniunile.

Pot spune că Preafericirea Sa a fost mintea cea mai clară la acel moment, reușind să propună un proiect de lege care pe de o parte să țină seama de exigențele democrației și de centralitatea libertății religioase, pe de altă parte să nu treacă cu vederea experiența și tradiția juridico-politică românească în acest domeniu.

Astăzi, în virtutea tratatelor după care funcționează, Uniunea Europeană respectă competențele statelor membre în privința politicilor publice privind viața religioasă și nu își asumă niciun fel de relații particulare cu vreo religie sau confesiune anume.

Uniunea Europeană recunoaște comunităților religioase o identitate proprie și o contribuție specifică în cadrul societăților europene, atribuindu-le un rol consultativ în funcționarea Uniunii și în dezvoltarea politicilor acesteia. Statele membre au competențe exclusive în domeniul politicilor interne privind viața religioasă.

Nu există un model legal unic al relațiilor dintre stat și cultele religioase în Europa.

Cu toate acestea, în legislația statelor europene, ca de altfel în legislația tuturor țărilor democratice, putem identifica o serie de elemente similare, conturate pe baza experiențelor istorice comune ale acestora din ultimele două secole.

Principalele elemente ale unui posibil model comun sunt: garantarea libertății de conștiință și a libertății religioase a cetățenilor; existența unor forme de recunoaștere juridică a caracterului distinct al comunităților religioase în raport cu alte tipuri de organizații publice sau private; respectarea autonomiei cultelor în raport cu statul; nediscriminarea pe criterii religioase; existența unor forme de susținere directă și/sau indirectă a comunităților religioase; o recunoaștere din ce în ce mai cuprinzătoare a pluralismului religios.

În lipsa unui model normativ unic al relațiilor dintre state și cultele religioase și datorită diversității formelor de religiozitate îmbrățișate de cetățeni, raporturile dintre stat și culte cunosc mai multe soluții de clasificare. Din punct de vedere metodologic, acestea pot fi împărțite în funcție de:

a. definirea constituțional-juridică a regimului relației stat-culte (separare, cooperare, Biserică de stat sau dominantă etc.);

b. modalitatea de finanțare a cultelor (finanțare directă, indirectă, mixtă etc.);

c. locul și rolul religiei în spațiul public (laicitate activă – cu așezarea religiei în sfera privată; neutralitate „indiferentă” – în care statul se abține să așeze cultele într-un rol social specific; și neutralitate „pozitivă” sau „favorabilă”, în care statul recunoaște și susține activ prezența cultelor în spațiul public);

d. gradul de permisivitate al cadrului legislativ în privința recunoașterii cultelor minoritare și a noilor mișcări religioase (regim deschis tuturor cultelor sau regim incluziv vs. regim de recunoaștere selectivă sau limitată; regim cu un singur nivel de recunoaștere sau cu mai multe);

e. modul în care este tratată educația religioasă (state cu educație religioasă confesională vs. neconfesională, opțională vs. obligatorie, susținută de stat sau „privatizată” etc.).

Cel mai accesibil criteriu de clasificare a relațiilor dintre stat și cultele religioase este cel al definirii juridice a acestora. Astfel, din perspectiva legislației în vigoare a statelor europene putem distinge trei mari modele:

(1) regimuri de separare netă între stat și organizațiile religioase. Este cazul Franței (cu excepții în Alsacia, Mosella și Departamentele de peste mări), Olandei, Portugaliei, Irlandei. De regulă, statele care îmbrățișează acest model de raportare la culte nu acordă finanțare directă comunităților religioase;

(2) regimuri cu o Biserică de stat sau dominantă din punct de vedere constituțional-juridic. Este cazul Danemarcei, Finlandei, Greciei, Maltei, Marii Britanii și, până de curând, al Norvegiei și Suediei. În acest caz, una sau mai multe confesiuni au un statut special și sunt integrate în administrația publică;

(3) regimuri de recunoaștere a unor culte (pe unul sau mai multe niveluri), definite, după caz, ca regimuri de cooperare sau de parteneriat dintre stat și culte. Cultele recunoscute beneficiază de o situație privilegiată față de cele care nu au acest statut. Statul recunoaște utilitatea activității cultelor, susținându-le financiar în mod direct sau indirect. Din această categorie fac parte state precum Belgia, Germania, Italia, Luxemburg, Spania, Polonia, Republica Cehă, România, Slovacia etc.

Regimul general al cultelor din fiecare stat democratic este consecința unor evoluții istorice, a unor transformări sociale, demografice etc., ca și a modificărilor survenite în percepția publică asupra fenomenului religios în general.

Astfel, cultele tradiționale sau „istorice” au încă, în majoritatea statelor europene, un statut aparte: statul le „cunoaște” instituțional și doctrinar mai bine și are astfel la dispoziție mai multe instrumente necesare pentru a se poziționa în raport cu ele.

Acestea sunt cultele cu care statul modern și-a negociat relația pe o perioadă mai lungă, astfel încât înțelegerile succesive dintre acestea și instituțiile statului au modelat formularea legală și practicile instituționale ale relației dintre stat și culte până în prezent.

Treptat, statele europene au găsit formule de recunoaștere instituțională a unui număr crescând de culte și organizații religioase, adaptându-se astfel pluralismului religios din ce în ce mai larg din spațiul european.

În ultimele decenii, afluxul de migranți, în primul rând din țări majoritar musulmane, a dus la schimbări semnificative în configurația religioasă a unor țări europene, influențând în același timp cultura și tradițiile acestora.

În ultimii ani, pe fondul recrudescenței mișcărilor extremiste de inspirație religioasă, în special musulmană, unele țări europene au luat măsuri de restrângere a unor forme de manifestare și de acțiune ale acelor comunități care acționează în contradicție cu regulile general-obligatorii ale conviețuirii într-o societate democratică.

După cum observă unii cercetători ai fenomenului, cultele istorice din Europa și-au păstrat avantajul implicit față de cultele și mișcările religioase mai noi, în privința cărora statele europene s-au arătat multă vreme cel puțin rezervate.

Abia în ultimele două decenii această rezervă a început să se estompeze, iar cultele mai noi sau nou-venite pe teritoriul lor au început să fie recunoscute de statele europene, dobândind un statut juridic similar cu cel al confesiunilor istorice.

În România, regimul relațiilor stat-culte, guvernat de Constituția României și de Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, este unul de cooperare și de recunoaștere pe mai multe niveluri.

Ca și în alte state europene precum Austria, Belgia, Italia sau Spania, unde prin tradiție majoritatea populației aparținea unei anumite confesiuni (catolică în cazul acestora, ortodoxă în cazul României), relația dintre stat și culte este marcată de tradiția istorică și legală a prezenței unei Biserici majoritare, dar și de existența unor minorități religioase substanțiale.

Alegerea unui model al relațiilor între culte și stat în Europa nu a fost legată întotdeauna în mod direct de nivelul de religiozitate manifestat de cetățenii unei țări.

Unele dintre țările cu cea mai mică rată de participare la slujbele religioase (țările nordice) au avut până de curând sau mai au încă Biserici de stat, în timp ce țări cu nivel de religiozitate foarte mare (Irlanda) au optat pentru un regim de separare.

Republica Cehă, cu una dintre cele mai scăzute rate ale religiozității din Europa, a continuat să sprijine financiar cultele și a articulat un sistem de recunoaștere pe

mai multe niveluri a acestora, comparabil în multe puncte cu cel din Polonia sau România, unde nivelul religiozității este mult mai ridicat.

Opțiunea pentru o soluție sau alta de finanțare a activităților Bisericilor de către stat nu pare să fi fost determinată în mod exclusiv de prezența sau absența unei majorități confesionale: Biserici majoritare precum cea din Irlanda nu primesc finanțări directe; Biserica Evanghelică din Danemarca, Biserică de stat, este finanțată printr-un impozit bisericesc cu aproape 1 miliard de euro anual, dar și prin fonduri alocate de stat, ca și Biserica Catolică din Italia sau Spania.

Dar nici regimul de separare a Bisericii de stat nu presupune eliminarea oricărei forme de finanțare: în Franța laică, capelanii din spitale pot fi plătiți de stat. În sfârșit, indiferent de tipul de raport dintre stat și culte, acestea din urmă beneficiază de scutiri fiscale.

În România, țară cu un nivel ridicat de religiozitate a populației, cu o rată a participării religioase în media europeană (dar peste media țărilor cu majorități ortodoxe), a fost preferat un regim de neutralitate pozitivă, de cooperare între culte și stat, caracterizat printr-o combinație elaborată de forme de finanțare directă și indirectă a cultelor.

Parte din finanțările directe intră încă în logica „compensatorie” care marchează raporturile dintre statele moderne și culte, România nefiind nici în această privință un caz singular.

În Germania, Austria, Belgia, Republica Cehă, dar și în alte țări europene, unele finanțări directe acordate cultelor sunt prezentate explicit ca forme de compensare a cultelor pentru confiscările de averi operate de autoritățile publice în ultimele două secole.

Soluțiile adoptate de statele care oferă cultelor finanțare directă sunt diferite: finanțarea se face fie pe baza unui impozit bisericesc, administrat de obicei de stat și reținut obligatoriu din impozitul pe venit (Germania, Italia, Spania), fie direct de la bugetul de stat sau de la bugetele locale (Belgia, Cehia, Slovacia, Grecia, România).

În cea mai mare parte a statelor europene funcționează o formă sau alta de finanțare a lăcașurilor de cult (finanțarea de construcții, reparații, întreținere și chiar funcționare).

Finanțarea se face de către autoritățile centrale sau locale și poate fi globală sau limitată la o anumită categorie de lăcașuri de cult (monumente istorice sau lăcașuri

de cult aflate în proprietate publică).

În schimb, din cauza scăderii numărului de credincioși și pentru a asigura întreținerea unor biserici, în unele țări europene precum Germania, Olanda sau Marea Britanie, statul sau chiar unele biserici au recurs la transformarea unor lăcașuri de cult (inclusiv a unor biserici monumente istorice) în librării, centre de conferințe sau expoziții, în restaurante, săli de sport sau birouri.

Într-un context social și politic afectat de nesiguranță și de atomizarea socială, comunitățile religioase ajută la reconstruirea legăturilor sociale și a încrederii la nivelul societății, la o reconstrucție a solidarității sociale pe baza unor valori comune și mai ales a credinței comune în demnitatea omului.

Astfel, pe de o parte, sărbătorile religioase și pelerinajele sunt până astăzi în România locul celor mai mari mobilizări sociale, care adună regulat laolaltă mii de credincioși. Pe de altă parte, cultele religioase sunt foarte eficace în mobilizarea solidarității sociale în momente de criză, cum ar fi calamitățile naturale sau campaniile de donare de sânge.

În al treilea rând, după cum o demonstrează și investigațiile sociologice, cultele religioase din România beneficiază de un ridicat capital de încredere socială.

Bisericile sunt unul din actorii sociali cei mai respectați în societatea românească, și în această calitate ele au capacitatea – și disponibilitatea – de a mobiliza resurse umane și materiale semnificative pentru a răspunde unor nevoi sociale specifice.

Astfel, de exemplu, mulți dintre furnizorii privați de servicii sociale din România sunt organizații (asociații și fundații) cu profil religios. Cultele și organizațiile cu profil religios sunt totodată creatori ai mai multor proiecte de dezvoltare a incluziunii și coeziunii sociale, proiecte desfășurate cu sau fără sprijinul statului.

Unele organizații cu profil religios au fost și creatori de bune practici și inovatori în domeniul social. Și în prezent, ele participă la construcția sectorului economiei sociale din România.

Tot astfel, organizațiile cu profil religios din România au adus în țară resurse semnificative în sectorul social – și vorbim nu doar de resurse financiare și materiale, ci și de un important capital de expertiză în domeniul social.

Pluralismul religios a jucat un rol important în creșterea valorii adăugate a acestor contribuții: Biserici și organizații diferite au dezvoltat mai multe tipuri de practici, au atras și acumulat expertiză din mai multe surse și au promovat valori

organizaționale diverse în diferite arii ale sectorului social.

În al patrulea rând, comunitățile religioase se implică din ce în ce mai mult în construcția și reforma politicilor publice. Legea privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor urmează practica europeană în domeniu și recunoaște nevoia consultării între stat și culte în toate domeniile de legislație în care acestea au interese comune.

Pe baza acestor prevederi legale, care le permit cultelor religioase să acționeze ca actori ai societății civile, cultele religioase se implică din ce în ce mai mult în acțiuni de advocacy și lobby pentru promovarea unor elemente specifice ale politicilor publice.

Consiliul Consultativ al Cultelor din România, organism creat în 2013, reunește reprezentanți ai majorității cultelor religioase din România și formulează poziții comune pe teme de interes public.

Cred că evenimentul care debutează astăzi la Palatul Patriarhiei va duce la o mai bună cunoaștere a modelului românesc de relații stat-culte la nivel european și totodată va constitui o platformă de dialog benefică schimbului de expertiză în domeniu. Vă felicit și vă doresc mult succes!

basilica.ro